

Література

Зиндер Л.Р. Современный немецкий язык / Л.Р. Зиндер, Т.В. Строева. – М.: Изд-во иностр. лит., 1975, – 420 с. Новак Г.Ф. Структурні та семантичні особливості німецьких дієслів з першим безпосереднім складником durch-, unter-, über-, im-, hinter-, wider-, wieder-, voll: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Г.Ф. Новак, 2001. – 19 с. Степанова М.Д. Методы синхронного анализа лексики / М.Д. Степанова. М.: Высшая школа, 1968. – 200 с. Степанова М.Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М.Д. Степанова, В. Фляйшер – М.: Высш. шк., 1984. – 264 с. Griesbach H. 4000 deutsche Verben: ihre Formen und ihr Gebrauch / H. Griesbach, G. Uhlig. – Ismaning: Max Hueber Verlag, 1991. – 173 s. Stepanova M.D. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / M.D. Stepanova, I.I. Černyševa. – [2. verbessert. Aufl.] – М.: Vysšaja Škola, 2003, – 247s.

УДК: 811.111'42'272

ВОРОБЬОВА М. В.

(Запорізький національний університет)

**ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКОДУВАННЯ ВЕРБАЛЬНИХ ЗНАКІВ
НЕВЕРБАЛЬНИМИ У ПРОЦЕСІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ
ІНТЕРСЕМІОТИЧНИХ АЛЮЗИВНИХ ЗАСОБІВ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ)**

У статті на матеріалі англomовного публіцистичного дискурсу розглядається асоціативна природа інтерсеміотичної алюзії як фактор перекодування знаків невербальних семіотичних кодів вербальними. Продемонстровано, що медіатором процесу перекодування є код ментальних образів.

Ключові слова: інтерсеміотична алюзія, асоціація, код ментальних образів, перекодування.

Воробьева М. В. Психолінгвистические аспекты перекодировки вербальных знаков невербальными в процессе актуализации содержания интерсеміотических аллюзивных средств (на материала англоязычного публицистического дискурса). В статье на материале англоязычного публицистического дискурса рассматривается ассоциативная природа интерсеміотической аллюзии как фактор перекодировки знаков невербальных семіотических кодов вербальными. Продемонстрировано, что медиатором процесса перекодировки является код ментальных образов.

Ключевые слова: интерсеміотическая аллюзия, ассоциация, код ментальных образов, перекодировка.

Vorobyova M. V. Psycholinguistic Aspects of Transcoding Verbal Signs into Non-verbal in the Process of Actualizing the Content of Intersemіotic Allusive Means (on the material of English publicistic discourse). The article studies the associative character of intersemіotic allusion as a фактор of transcoding verbal signs into non-verbal on the material of English publicistic discourse. The author demonstrates that the mediator in transcoding process is the code of mental presentations.

Key words: intersemіotic allusion, association, code of mental presentations, transcoding.

Актуальність дослідження зумовлена поживавленням взаємодії різних семіотичних кодів у процесі комунікації. **Об'єктом** наукової розвідки став процес перекодування вербальних знаків невербальними, **предметом** – інтерсеміотична алюзія як засіб такого перекодування. **Метою** дослідження є виявлення психолінгвістичних аспектів актуалізації змісту інтерсеміотичних аллюзивних засобів у процесі перекодування невербальних знаків вербальними, що передбачає вирішення таких **завдань**: 1) окреслити асоціативну природу інтерсеміотичної алюзії; 2) виявити особливості процесу перекодування вербальних знаків невербальними за допомогою коду ментальних образів; 3) визначити фактори актуалізації змісту інтерсеміотичної алюзії.

Деякі дослідники стверджують, що неможливо відтворити музичний естетичний ефект, передати образність живопису, балету за допомогою виключно вербальних знаків [див., наприклад, Горелов 1987], отже можна зробити висновок, що неповнота актуалізації змісту наперед закладена до інтерсеміотичної алюзії. Однак відомо, що алюзія має асоціативну природу [Приходько 2008, с. 116-117], асоціативним шляхом алюзія відсилає до естетичного досвіду людини, визиваючи в пам'яті ті чи інші образи та враження від витворів різних видів мистецтва.

Асоціацією будемо називати «пов'язування двох явищ, двох уявлень, двох об'єктів і т. п., стимулу та реакцію, що його супроводжує (*тут і далі переклад наш – В. М.*)» [Панкрац 1996]. Шляхом асоціювання утворюються певні вербальні «асоціативні системи», які, у свою чергу, є фрагментами тезауруса мовної особистості. Такі системи називають «файлами», що складаються з асоціативів, згрупованих навколо номінанта [Каменская 1990, с. 103].

Асоціати утворюються за різними асоціативними ланцюжками: частина > ціле, ціле > частина, загальне > спеціальне, спеціальне > загальне, рід > вид, вид > рід, поняття > типова ознака, типова ознака > поняття, діяч > дія > результат > наслідки. «Файли», крім того, утворюються за формальними, змістовними, ситуативними, релятивними та іншими ознаками, у тому числі за римою, коли у відповідь на вжите в комунікації слово словник особистості відзивається іншим словом, не схожим на перше за змістом, але таким, що римується за закінченням [Лагута 2000, с. 43]. Така

здатність реципієнта відтворювати лексичні одиниці подібні за фонетичними ознаками до одиниць-стимулів доводить потужний потенціал лінгвальних засобів викликати аудіальні асоціації.

Існує припущення, що можна говорити про стійкі асоціації з певними музичними творами/жанрами. Наприклад, позначення часу (часу доби, року і т. п.) може відбуватись через стійкі асоціативні музичні звучання (наприклад, колискові позначають ніч, пасторалі – літо) або певні історичні музичні стилі (позначення епохи) [Чернышов 2008, с. 79]. Отже, вживання у тексті алюзивних засобів, що відсилають до музичних творів або жанрів, може мати на меті не тільки відтворення аудіальної складової образу, а й конструювання загального хронотопу твору.

До того ж, «невід'ємною властивістю здійснюваних людиною когнітивних процесів є єдність чутливого і раціонального» [Бехта 2004, с. 28]. Зазначимо, що в результаті експерименту було доведено, що «музика, якщо вона є дійсно виразною, може викликати зорові асоціації цілком конкретного 'семантичного поля'» [Горелов 1987а, с. 177], тобто асоціації з певною картиною (або принаймні жанром живопису). Таким чином, спостерігаємо «виникнення відчуття певної модальності під впливом подразника зовсім іншої модальності», яке називають синестезією [Величковский 1973, с. 248; Галеев 2003; Комина 2006; Сутовіч 1995]. Синестезію вважають «психологічним забезпеченням механізмів інтерсеміотичного перекодування у сприйнятті дискурсу» [Шевченко 2009, с. 147-148]. Отже, якщо завдяки асоціаціям та синестезії можна встановити зв'язок між текстом музики та живопису, такий зв'язок можна встановити й між вербальним текстом та текстами, знаки яких належать до семіотичних систем різних типів (візуальних, аудіальних, ольфакторних, тактильних чи густаторних).

Підкреслюючи асоціативну природу алюзії [Cherkas 2009], необхідно взяти до уваги те, що існує можливість виникнення потоку хибних паралельних асоціацій, адже під час активації мозку можливі помилки, тобто збудження «неправильних» ділянок, або окремі ділянки виявляються збудженими більше, ніж це необхідно.

В даному дослідженні нас насамперед цікавить функціонування інтерсеміотичних асоціацій. Методика пошуку асоціацій такого типу є підсвідомою формою використання аудіовізуальної інтуїції у конкретному доцільному напрямку [Хилько 2008, с. 48]. Інтерсеміотичні асоціації стають підґрунтям перекодування вербальних знаків невербальними та беруть безпосередню участь в актуалізації змісту алюзивних засобів.

До вербальних семіотичних кодів відносимо такі, що включають в себе лише вербальні знаки (наприклад, літературний семіотичний код). Відзначимо також, що знаки візуальних семіотичних систем можна визначити як знаки іконічні, тобто як такі, що містять в собі властивості, які повинен посідати їх об'єкт [Моррис 1982], а вербальні знаки можна прийняти як знаки-символи, тому що вони не мають спільних з об'єктом рис [там само]. До невербальних семіотичних кодів відносимо ті, до складу яких входять виключно знаки, відмінні від вербальних – аудіальні, візуальні або аудіовізуальні (наприклад, семіотичний код образотворчих мистецтв). Семіотичні коди, до складу яких, серед інших, входять і вербальні знаки (наприклад, кінематографічний семіотичний код), відносимо до синтетичних семіотичних кодів.

При апелюванні до образів, що реалізуються в текстах семіотичних кодів, відмінних від семіотичного коду тексту, в якому вживаються алюзивні засоби, відбувається перекодування знаків однієї семіотичної системи знаками іншої семіотичної системи. В поданому дослідженні особлива увага зосереджується на заміні аудіальних, візуальних або аудіовізуальних знаків вербальними.

Виявляючи особливості семіотичної актуалізації змісту інтерсеміотичних алюзивних засобів, необхідно підкреслити важливість відтворення образної складової цього змісту. При апелюванні до аудіальних, візуальних або аудіовізуальних та синтетичних семіотичних систем за допомогою вербальних знаків, відбувається заміна словесним кодом кодів інших типів. При цьому обидва коди повинні передавати однаковий зміст та однакову образність.

Ментальним образом називають «внутрішнє, когнітивне представлення зовнішніх об'єктів або подій» [McConnell 1988, с. 309; Лакофф 1996, с. 145, 166].

Згідно з теорією А. Пейвіо, система ментальних образів (репрезентацій) знаходиться у стані спокою, не функціонує до тих пір, поки будь-які стимули – вербальні або невербальні – ззовні не активують її [Paivio 1986]. Активация може відбуватись на трьох рівнях обробки сигналів:

- репрезентаційному (лінгвальні сигнали збуджують лінгвальні структури, невербальні сигнали збуджують картини або образи);
- референціональному (вербальні сигнали активують невербальні структури і навпаки);
- асоціативному (збудження будь-яких образів у відповідь на слово та вивільнення з

пам'яті назви для сигналів, що отримуються, супроводжується також збудженням різного роду асоціацій тими й іншими) [там само, с. 67-70, 121-122]. У нашій науковій розвідці увага акцентується на референціональному та асоціативному рівнях обробки сигналів.

Для створення когерентного ментального образу необхідно поєднання вхідних сигналів п'яти відчуттів [Jackendoff 1995, с. 11; Langacker 1987, с. 154; McConnell 1988, с.79]; перцептивний цикл передбачає координовану паралельну активність декількох сенсорних систем [Найссер 1981, с. 52].

Однак кожний аудіальний, візуальний, густаторний, ольфакторний, тактильний знак чітко окреслює виключно специфічну деталь образу (аудіальний знак окреслює звукову складову, візуальний – графічну і т. п.), інші якості створюваного образу є певною мірою довільними, індивідуальними. Незважаючи на те, що існує думка щодо необхідності ототожнення фрейму та ментального образу [Бондалетова 1989, с. 38], вважаємо доцільним розкрити процес актуалізації змісту інтерсеміотичних алюзій шляхом створення семіотичної моделі взаємодії образів тексту-реципієнта та тексту-джерела алюзії. Отже вербальний знак вказує на канал інформації, до якого апелює аудіальний, візуальний, густаторний, ольфакторний, тактильний знак.

У переважній більшості випадків це буде слух, зір або їх поєднання, адже майже всі сучасні тексти, їх знаки, скеровані на два з п'яти відчуттів людини – на зір та слух. Такий стан речей зумовлений здатністю сьогочасних носіїв інформації передавати виключно аудіальну та візуальну інформацію (а не ольфакторну, тактильну або густаторну) та складністю прогнозування наслідків впливу на смакові, нюхові та дотикові рецептори через їх підвищену індивідуальність та невивченість.

Необхідно, однак, підкреслити, що тривимірний ментальний образ є властивим для всіх алюзій, однак найбільш точно визначити можна асоціації, викликані інтерсеміотичними алюзіями, адже у першоджерелі вже окреслені одна-дві складові образу (тобто ті риси ментального образу, що прогнозуються вже надійшли до реципієнта за одним або двома з п'яти сенсорних відчуттів і вони не *продуються* реципієнтом індивідуально, а *РЕпродуються*).

До прикладу, стаття, що має назву *The men in black v the men in green* (The Economist, February 11th, 2012), розглядає ситуацію, що склалась у Пакистані, – протистояння між Верховним судом (*the men in black* – адже судді одягнені у чорні мантії) та армією країни (*the men in green* – адже колір камуфляжу – зелений). Заголовок одразу викликає асоціації з відомою кінострічкою *Men in Black*, у такий спосіб у свідомості читача виникають два образи, «суддя у чорній мантії» та «співробітники секретної спецслужби, які займаються справами, пов'язаними з прибульцями, у чорних ділових костюмах» (неможна ігнорувати символічність зеленого кольору, який викликає стійкі асоціації з прибульцями, що нерідко зображуються у вигляді зелених створінь). Після ототожнення цих образів основний образ «суддів» (основний образ визначається контекстом статті, у якій одними з ключових діючих осіб є судді Верховного суду) набуває ознак допоміжного образу «співробітників спецслужби», отже створюється образ «суддів, зусилля яких є непомітними». Актуалізації вищезазначеного змісту інтерсеміотичних алюзивних засобів сприяють такі слова наприкінці статті: *«By themselves, these cases will do little to shift the balance of power from the army to the civilians. <...> There is a huge amount to set right. But the move by the judiciary against the army could at least start to make Pakistan's army accountable, if not to the political process, then at least to the law»*.

Інтерсеміотична алюзія *«Did it their way»* (Texas Monthly, January 2012) викликає асоціації з відомою піснею Френка Синатри та створює образ незалежної людини, яка досягла успіху, не зрадивши своїм принципам, не піддавшись тиску навколишніх. Цей образ проєціюється на головних діючих осіб статті – двох режисерів, що знімають мало бюджетне кіно та отримують визнання, доводячи своїм прикладом, що бюджет стрічки не завжди визначає її художню цінність.

Заголовок *Sauce Hollandaise* (The Economist, January 28th 2012) є водночас каламбуром (обігрується прізвище політика *Hollande*) та алюзією, яка апелює до густаторних відчуттів реципієнта (викликає асоціації зі смаком соусу з яєчних жовтків та олії з лимонним соком) та окреслює локалізацію подій тексту (суфікс *-aise* належить французькій мові). Позитивність або негативність асоціацій, викликаних вищенаведеною алюзією, практично не підлягає прогнозуванню, адже кулінарні смаки читачів тексту можуть бути найрізноманітнішими, великим також є відсоток людей, для яких асоціації будуть відсутні через брак густаторного досвіду. Отже, в даному випадку домінантною є асоціація з Францією, густаторна складова ментального образу якої представлена смаком так званого «голландського соусу».

Отже, можна зробити такі **висновки**: 1) ключовими ознаками інтерсеміотичних алюзивних засобів є асоціативна природа та здатність апелювати до чуттєвого досвіду адресата; 2) актуалізація змісту інтерсеміотичних алюзивних засобів передбачає, насамперед, встановлення асоціативного

зв'язку з текстом-джерелом алюзії; 3) перекодування – це встановлення еквівалентності між знаками різної природи із залученням коду ментальних образів як посередника у цьому процесі. **Перспективами** подальшого дослідження вважаємо диференціювання психолінгвістичних аспектів перекодування вербальних знаків невербальними за каналами інформації, за якими надходять невербальні знаки.

Література

- Бехта І. А. Стратегії інтерпретації оповідного дискурсу / Іван Антонович Бехта // Вісник Сумського державного університету. Збірник наукових праць. Серія «Філологічні науки». – № 3(62). – Суми: видавництво СумДУ, 2004. – С. 26–32.
- Бондалетова О. Б. Представление знаний: фреймы и понятия / О. Б. Бондалетова // Философские науки. – М. : ИД «Гуманитарий», 1989. – № 4. – С. 37–43.
- Величковский Б. М. Психология восприятия / Б. М. Величковский, В. П. Зинченко, А. Р. Лурия. – М. : Изд-во Мос. ун-та, 1973. – 248 с.
- Горелов И. Н. Вопросы речевой деятельности: Психолінгвістическіе основы искусственного интеллекта / И. Н. Горелов. – Таллинн : Валгус, 1987. – 190 с.
- Горелов И. Н. Разговор с компьютером: Психолінгвістическіи аспект проблемы / И. Н. Горелов ; с послесловием Д. А. Поспелова. – М. : Наука, 1987а. – 256 с.
- Каменская О. Л. Текст и коммуникация / О. Л. Каменская. – М. : Высш. шк., 1990. – 152 с.
- Комина Э. В. Вербальная синестезия / Э. В. Комина // Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. – М. : МГУ, 2006. – № 2. – С. 83–96.
- Лагута О. Н. Логика и лингвистика / О. Н. Лагута. – Новосибирск : НГУ, 2000. – 116 с.
- Лакофф Дж. Когнитивное моделирование [Из книги «Женщины, огонь и опасные предметы»] / Джордж Лакофф // Язык и интеллект. – М. : «Прогресс», 1996. – С. 143–185.
- Моррис Ч. У. Основания теории знаков / Чарльз Уильям Моррис // Семиотика. Сборник переводов. Под ред. Ю. С. Степанова. – М. : Радуга, 1982. – С. 37–89.
- Найссер У. Познание и реальность : Смысл и принципы когнитивной психологии / У. Найссер. – М. : «Прогресс», 1981. – 232 с.
- Панкрац Ю. Г. Ассоциация // Краткий словарь когнитивных терминов [отв. ред. Е. С. Кубрякова]. – М. : МГУ, 1996. – 245 с.
- Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
- Хилько Н. Ф. Отражение бифункциональности эвристических методов развития личности на занятиях по фото/видеотворчеству / Н. Ф. Хилько // Медиаобразование. – М. : Ассоциация кинообразования и медиапедагогика, 2008. – № 3. – С. 45–51.
- Чернышов А. В. «Медиамузыка» как учебная дисциплина / А. В. Чернышов // Медиаобразование. – М. : Ассоциация кинообразования и медиапедагогика, 2008. – № 3. – С. 74–84.
- Шевченко О. І. Концептуально-методологічні основи дослідження смислоформуючих потенцій соматичної складової семіотичного простору (на матеріалі англійського публіцистичного дискурсу) / Олександр Іванович Шевченко // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 33. – С. 146–152.
- Cherkas N. Biblical allusion as a psychosemantic phenomenon (based on Peyton's monologue from the novel Lie down in Darkness by W. Styron) / N. Cherkas // Мова і культура. Науковий журнал. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 11. – Т. XI (123). – С. 55–60.
- Cytowic R. E. Synesthesia: Phenomenology And Neuropsychology. A Review of Current Knowledge [Електронний ресурс] / R. E. Cytowic // PSYCHE. – July 1995. – № 2(10). – Режим доступу : <http://psyche.cs.monash.edu.au/v2/psyche-2-10-cytowic.html>.
- Jackendoff R. Parts and boundaries / Ray Jackendoff // Lexical and Conceptual Semantics / [ed. by Beth Levin and Steven Pinker]. – Cambridge MA & Oxford UK : Blackwell, 1995. – P. 9-45.
- Langacker R. W. Foundations of Cognitive Grammar / Ronald W. Langacker. – Stanford University Press, 1987. – Volume 1 : Theoretical Prerequisites. – 1987. – 516 p.
- McConnell J. V. Understanding Human Behavior / James V. McConnell. – [Sixth Edition]. – The University of Michigan, 1988. – 646 p.
- Paivio A. Mental Representation : A Dual Coding Approach / Allan Paivio. – Oxford : Oxford University Press, 1986. – X, 322 p.

УДК 811.111'367.623'37

ГЛАДКОСКОК Л.Г.

(Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича)

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ЯДЕРНИХ І ЦЕНТРАЛЬНИХ ПРИКМЕТНИКІВ ПІДГРУПИ “СВІТЛИЙ”

У статті досліджена семантична структура ядерних і центральних прикметників підгрупи “світлий”. Установлено обсяг семантичного простору, до якого належать складники підгрупи зі значенням “світлий”. Виявлено набір прямих і переносних значень досліджуваного класу слів.

Ключові слова: семантична структура, семантичне навантаження, метафоричне значення, прямі та переносні семми.

Гладкоскок Л. Г. Семантическая структура ядерных и центральных прилагательных подгруппы “светлый”. В статье исследуется семантическая структура ядерных и центральных прилагательных подгруппы «светлый». Установлен объем семантического пространства, к которому относятся составляющие подгруппы со значением «светлый». Определяется набор прямых и переносных значений исследуемого класса слов.

Ключевые слова: семантическая структура, семантическая нагрузка, метафорическое значение, прямые и переносные семмы.

Hladkoscok L. H. Semantic structure of core and central adjectives of the subgroup “light”. The article deals with the semantic structure investigation of core and central adjectives of the subgroup “light”. An extent of semantic space including the components of subgroup meaning “light” is determined. The set of direct and figurative meanings of the studied word classes is found out.

Key words: semantic structure, semantic loading, metaphorical meaning, direct and figurative sememes.